

สู่อุบัติที่สดใส ด้วยการศึกษาไทยวิถีพุทธ

พระพรหมคุณาภรณ์
(ป. อ. ปยุตฺโต)

วิสาขบูชา ๒๕๕๒

สู่อุบัติที่สดใส ด้วยการศึกษไทยวิถีพุทธ

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-

พิมพ์ครั้งที่ ๑ — วิชาขบรูชา พฤษภาคม ๒๕๕๒

๔,๐๐๐ เล่ม

- ทุนพิมพ์หนังสือวัดญาณเวศกวัน

๓,๐๐๐ เล่ม

- อานุสรณ์นายสมฤทธิ์ เลิศบุศย์

๑,๐๐๐ เล่ม

แบบปก: พระชัยยศ พุทธิวิโร

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์สวย จำกัด

๕/๕ ถ.เทศบาลรังสฤษฏ์เหนือ แขวงลาดยาว

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

โทร. ๐ ๒๕๕๓-๙๖๐๐ โทรสาร ๐ ๒๕๕๓-๙๖๐๖

สารบัญ

คำปรารภ	ก
ส่วนנדที่สอดใส ด้วยการศึกษไทยวิถีพุทธ	๑
วิฤตการศึกษ วิฤตอารยธรรม	๑
วิทยาศาสตร์ ขึ้นแล้ว แรมลง	๕
การศึกษ แล่ตามสนอง หรือต้องนำหน้า	๑๐
Child-Centered Ed. พองแล้วยุบ ยุบแล้วพอง	๑๒
การศึกษสากล ที่จะกู้อารยธรรมให้อำไพ	๑๖
การศึกษวิถีพุทธ คือความหวังที่แน้ชัดของมนุษยชาติ	๒๐
ให้โลกมันใจ สู้สันติสุขได้ ด้วยการศึกษไทยวิถีพุทธ	๒๕

สู่อนาคตที่สดใส ด้วยการศึกษไทยวิถีพุทธ

วิกฤตการศึกษา วิกฤตอารยธรรม

หลายปีมาแล้ว ต่อเนื่องมานับทศวรรษ มีเสียงแสดงความวิตกกังวลบ้าง บ่นว่าบ้าง ทั้งเสียงพูดอย่างชาวบ้านที่แพร่กระจายไปในสังคม และเสียงแจ้งข่าวและคำรายงานอย่างเป็นทางการในวงงานการศึกษาว่า ประเทศไทยมีคุณภาพการศึกษาต่ำ เด็กนักเรียนไทยมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้อยลงไปๆ จนต้องใช้คำว่าเป็นวิกฤติคุณภาพของการศึกษาไทย

อย่างไรก็ตาม เสียงที่พูดที่ว่ากันนี้ มุ่งไปยังผลการศึกษาในระบบจัดตั้ง สำหรับผู้เยาว์ ที่อยู่ในสถานศึกษา

มองกว้างออกไป ในยุคสมัยที่ถือกันว่าเจริญก้าวหน้าอย่างยิ่งแล้ว เป็นยุคไอที ที่คนเข้าถึงและใช้ข่าวสารข้อมูลได้ทันทีอย่างแทบไม่มีขีดจำกัด หวังกันว่า เมื่อคนมีโอกาสในการศึกษาเต็มที่ การศึกษาตลอดชีวิตจะสัมฤทธิ์ จะเป็นสังคมอุดมปัญญา

แต่สภาพที่เป็นจริงปรากฏว่า ไอทีมีบทบาทเด่นในสังคมไทยเพียงในด้านสนองการเสพบริโภค หากได้เป็นเครื่องหนุนการศึกษาอย่างที่คาดหมายไม่ คนไทยก็ยังคงอยู่ในสถานะเป็นนักเสพผล ความเจริญ มิใช่เป็นผู้สร้างสรรค์ความเจริญ คนไทยทั่วไปยังคงมีลักษณะอ่อนแอ รอรับผล ถูกกระทบและถูกกระทำโดยไอที มากกว่าจะได้ประโยชน์จากไอที เป็นเพียงนักบริโภคปากเต็บ มิใช่เป็นนักผลิตมือหนึ่ง

ขณะที่สังคมไทยประสบปัญหาหนักในด้าน*คุณภาพคน* แต่กว้างออกไป สังคมไทยนั้นก็อยู่ท่ามกลางกระแสความเจริญของโลกซึ่งค้ำคองอยู่ในยุคของการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน มนุษยชาติถูกคุกคามอย่างรุนแรงจากปัญหาธรรมชาติเสีย สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม จนบัดนี้หนักถึงขั้นเฉียดใกล้ต่อความดับสิ้น

ปัญหาใหญ่นี้สืบสาวไป ก็ชัดว่าเกิดจากแนวคิดหลักที่ขับเคลื่อนอารยธรรมตะวันตกให้เจริญมาในทิศทางนี้ คือ แนวคิดที่จะพิชิตหรือเอาชนะธรรมชาติ ซึ่งดำเนินมาด้วยกันกับการที่มนุษย์มองตัวเองแยกต่างหากจากธรรมชาติ และมองธรรมชาติเป็นปฏิปักษ์

แนวคิดพิชิตธรรมชาตินั้น นำมาสู่ปัญหาที่รุนแรงแห่งการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ก็เพราะแนวคิดนั้นถูกนำมาใช้ขับเคลื่อนการลงทุนลงแรงของมนุษย์ในกิจกรรมแห่งงานอุตสาหกรรม ที่จะผันวัตตุดิจจากธรรมชาติมาสนองจุดหมายทางเศรษฐกิจ ที่จะให้มนุษย์มีสิ่งเสพบริโภคพร้อมพรั่ง เพื่อจะได้เป็นสุขสมบูรณ์

แต่แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์นั้น เป็นแนวคิดแห่งเศรษฐกิจ เพื่อสนองความต้องการเสพบริโภค ไม่ใช่เศรษฐกิจเพื่อคุณภาพชีวิต หรือเพื่อการมีชีวิตที่ดี เป็นเศรษฐกิจเพื่อการบำรุงบำเรอคน ไม่ใช่เศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาชีวิตของเขา

เศรษฐกิจเพื่อสนองความต้องการเสพบริโภค หรือเศรษฐกิจเพื่อการบำเรอผัสสะของคนนั้น ตั้งอยู่บนฐานความคิดที่มองความสุขในมิติเดียวว่า มนุษย์ได้ความสุขจากการสนองความต้องการเสพบริโภค ยิ่งได้เสพบริโภค ก็ยิ่งได้สุขมาก

แนวคิดเศรษฐกิจแบบนี้ ทำให้การได้ความสุขของมนุษย์ ขึ้นต่อการล้างผลาญทรัพยากร ทำให้ความเจริญเติบโตขยายของเศรษฐกิจ คือกระบวนการพัฒนาในยุคที่เป็นมานี้ มีความหมายเป็นการเบียดเบียนธรรมชาติ และทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นแกนของความขัดแย้งในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ ที่ปรากฏออกมาเป็นปัญหาการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน อย่างที่กล่าวแล้ว

พร้อมกันนั้น มนุษย์ที่แสวงสุขจากการเสพบริโภค ซึ่งพากันหาทางเสพบริโภคให้มากที่สุด เพื่อจะได้เป็นสุขให้มากที่สุด ก็ต้องแย่งชิงความสุขกัน ด้วยการแย่งชิงทรัพยากร เป็นต้น ซึ่งนอกจากซ้ำเติมปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้ว ก็ก่อความขัดแย้ง ทำให้เกิดปัญหาสังคม ตั้งแต่การทะเลาะวิวาทระหว่างบุคคล จนถึงสงครามทั้งร้อนและเย็นระหว่างประเทศ ตลอดจนการครอบงำเอาเปรียบกันในเวทีโลก

มนุษย์ผู้แสวงหาและเสพบริโภคมีความสุขจากการเสพบริโภค ซึ่งมีชีวิตอยู่

ท่ามกลางความขัดแย้งแย่งชิง ทั้งกับธรรมชาติ และกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั้น แม้จะมีความสุขในการบำเรอผัสสะ แต่จิตใจชั้นในของเขา ลึกลงไป ก็ไม่พบความสงบสุข

ยิ่งปัญญาออกไปไม่เห็นความสอดคล้องกลมกลืน ไม่ปลอดโปร่งโล่งเป็นอิสระ ก็เกิดความขัดแย้งหรือความสับสนทางปัญญา ยิ่งอยู่นานไป ความขัดแย้งในจิตใจของตัวเองก็ยิ่งเพิ่มทวี ไม่มีความสุขที่แท้จริง และยิ่งต้องคอยหาเอาสุขจากการสนองผัสสะมากลบบาหวาดความสงบสุขภายในนั้นไว้ ทำปมปัญหาให้ซับซ้อนยิ่งขึ้น

จะเห็นว่า จากปัญหา*คุณภาพคน* ซึ่งสำคัญมากอยู่แล้ว สำหรับการพัฒนาสังคม เป็นต้น ลึกลงและกว้างออกไป ยังมีปัญหาในระดับ*ฐานความรู้เข้าใจ และแนวคิด* ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ยิ่งกว่านั้นรองรับอยู่ ซึ่งเป็นปัญหาของอารยธรรมทั้งหมด

ในหลายเรื่องหลายแง่ ยิ่งคนมีคุณภาพสูง ถ้านำคนนั้นไปสนองแนวคิดที่ผิด ตั้งจุดหมายผิดขึ้นมาแล้ว ก็ยิ่งทำให้ผลในทางที่ผิดนั้นเกิดขึ้นมาก และรุนแรงหนักเข้าไปอีก

กว้างออกไป แนวคิดที่ผิด ที่เอียง หรือสุดโต่งนั้น มักจะสร้างเจตจำนงที่ทรงพลัง ซึ่งทำให้เกิดทั้งภัยพิบัติและสิ่งที่เรียกว่าความเจริญอย่างมั่งคั่งและพุ่งโต่งไปได้เข้มแข็งแรงไกล

เป็นอันว่า ปัญหาใหญ่ร้ายแรงของโลก ซึ่งเป็นจุดคับขันของอารยธรรม เป็นปัญหาที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์เอง อันสืบเนื่องมาจากปัญหาที่ลึกลงไป คือ ฐานความรู้เข้าใจที่เอียงตะแคง

แหวงแว้า และแนวคิดที่เฝึดทง

ฐนควมรู้เข้ใจ เป็นที่รองรับและหนนแนวคิด ตลอดจนเจตจ้งนงที่สนองแนวคิดนั้น

ดุง่ายๆ ควมคิดควมเห็น ฎกน้ ฎกจ้ก้ดและก้จ้ด โดยควมรู้ควมเข้ใจ ด้งเช่น เมื่อยังไม่รู้ว้เมษฝนเกิดจกน้ททะเลฎกแดดเผระเหยข้้นม ควมคิดเห็นว้พญนาคพ่นน้มเป็นฝน ก้เกิดข้้นได้ แต่เมือควมรู้เรื่องน้ททะเลระเหยเป็นเมษเกิดข้้นแล้วควมคิดเห็นว้พญนาคพ่นน้ม ก้หยไป

วิทยาศาสตร์ ข้้นแล้ว แรมลง

ตลอดยุคสมัยใหม่ที่ผ่นม ควมคิดหมยที่จ้เอชณะธรรมชชาติ ด้วยการล้งให้รู้ควมล้บของมัน แล้วจ้ได้จ้ดการมันได้ตมปรารณน เป็นแรงข้บด้นอยู่เบืองหลังพัฒนการของวิทยาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์จ้ได้เป็นปัจจัยหนนการพัฒนเทคโนโลยี ที่อยู่เบืองหลังควมเจริญของอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นดัวข้บเคลือ่นการพัฒนเศรษฐกิจ เพื่อให้มนุษย์บรรลุควมพ้งพ้อมในสิ่งเสพบริโภคที่จ้ควมสมบรูณ์พูนสุขสมหมย

แต่วิทยาศาสตร์ยอมรับ คีกษา และรู้ควมจริงของธรรมชชาติเฉพาะด้นวัตถุเท่นั้น ไม่ยอมรับและไม่คีกษาธรรมชชาติด้นนามธรรมทงจิตใจ

วิทยาศาสตร์แบบนี้ได้เป็นใหญ่ในการน้ทงควมเจริญก้ว

หน้าของอารยธรรม เป็นหลักอ้างอิง และเป็นมาตรฐานตัดสินความจริงความถูกต้องของสิ่งทั้งหลายมาตลอดเวลาเกือบ ๔๐๐ ปี นับแต่การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ (ค.ศ.1543/พ.ศ.๒๐๘๖)

ครั้นแล้ว พอขึ้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก็ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในวงการวิทยาศาสตร์ ที่ถึงกับเรียกว่าเป็นการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ครั้งที่ ๒ ซึ่งได้สั่นคลอนความมั่นใจในวิทยาศาสตร์ลงไป

พูดอย่างชาวบ้านว่า วิทยาศาสตร์คลายความศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะได้ทำให้เกิดมี new physics ซึ่งการมองและความรู้เข้าใจความจริงของธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปอย่างแทบจะสิ้นเชิง

วิธีมองความจริงและความรู้เข้าใจของวิทยาศาสตร์เท่าที่เป็นมาอันเคยมั่นใจสนิท กลายเป็นความผิดพลาด หรืออย่างน้อยไม่อาจปลงใจ คำกล่าวของนักวิทยาศาสตร์ชั้นนำสัก ๒-๓ ท่าน ก็พอจะเป็นคำสรุปภาวะแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ได้

ดังที่ เซอร์ อาเธอร์ เอ็ดดิงตัน กล่าวไว้ว่า "... การสำรวจโลกภายนอกด้วยวิธีการของวิทยาศาสตร์ทางฟิสิกส์ จะไม่นำเราไปถึงความจริงที่เป็นตัวแท้ได้ แต่พาเราไปถึงได้แค่โลกแห่งสัญลักษณ์ที่เป็นแค่เงา"^๑ และ เซอร์ เจมส์ จินส์ ว่า "... เป็นการยอมรับทั่วไปว่า เรายังแตะไม่ถึงความจริงขั้นสุดท้าย"^๒

^๑ "We have learned that the exploration of the external world by the methods of the physical sciences leads not to a concrete reality but to a shadow world of symbols."

[Sir Arthur Stanley Eddington, *The Nature of the Physical World* (new York: Macmillan, 1929), p. 282]

^๒ "... the most outstanding achievement of twentieth-century physics is not the theory of relativity with its welding together of space and

การมองชีวิต มองโลก มองธรรมชาติเปลี่ยนไป ความคิดแยกส่วน (reductionism) และทัศนจักรกล (mechanistic view) แบบนิวตัน (รวมทั้งเดการ์ตส์) ถูกตีตกไป

ต่อมา ความคิดองค์รวม (holism) ก็เฟื่องขึ้น คนพูดกัน ตื่นกัน กับถ้อยคำจำพวกว่า องค์รวม ความคิดเชิงระบบ บูรณาการ สมดุล ดุลยภาพ

ความก้าวหน้าที่เป็น การเปลี่ยนแปลงใหญ่ซึ่งมีฟิสิกส์เป็นผู้นำนี้ มาประจวบกับช่วงเวลาที่เกิดผลผลิต ผลพวง ผลพ่วง และผลพลอยต่างๆ อันเกิดจากวิทยาศาสตร์ ผ่านออกมาทางวิทยาศาสตร์ประยุกต์ เทคโนโลยี และอุตสาหกรรม ที่คนสมัยใหม่ได้เสพผลและนิยมชมชื่นมานาน ได้เริ่มแสดงผลในทางลบขึ้นมา (ส่วนมากเป็นด้านเคมี สัมพันธ์กับชีววิทยา) แล้วต่อมาไม่นาน ชาวในทางที่น่าหวาด น่าระแวง พังระวัง ก็ทยอยตามกันมา

เรื่องที่คนไทยรู้จักกันกว้างขวาง มีตัวอย่างเด่นๆ เช่น กรณียาเม็ดสีชมพู (chloramphenicol) ที่เริ่มผลิตเมื่อปี 1949 (๒๔๙๒) ชาวบ้านชื่นชมใช้กันเป็นยาครอบจักรวาล วางขายกันเกลื่อน ต่อมาคนตายกันไปๆ ไม่รู้เหตุ ได้ความว่าเพราะยานี้ทำให้ไขกระดูกไม่

time, or the theory of quanta with its present apparent negation of the laws of causation, or the dissection of the atom with the resultant discovery that things are not what they seem; it is the general recognition that we are not yet in contact with ultimate reality.”

[Sir James Jeans, *The Mysterious Universe* (Cambridge University Press, 1931), p.111]

(นักวิทยาศาสตร์รุ่นใกล้อย่าง Stephen Hawking ก็พูดทำนองนี้ ซึ่งไม่จำเป็นต้องยกมาอ้าง ให้ยืดยาว)

ผลิตเลือด ต่อมาก็คกรณีนี ดีดีที (DDT) ซึ่งแพร่หลายยิ่งกว่านั้น แล้วก็กรณียาธาไลโดไมด์ (thalidomide) กระทั่งถึงกรณีสาร CFC (chlorofluorocarbon) ที่ใช้กันนาน กว่าจจะรู้ว่ามันทำให้เกิดช่องโหว่ในชั้นโอโซน

เวลาผ่านไป มวลชนที่เคยตื่นตื้นเต้นนิยมใช้ผลิตภัณฑ์สารเคมี ตั้งแต่ในครัว ในบ้าน โรงพยาบาล สาธารณสถานทั้งหลาย โดยชื่นชมในความออกผลศักดิ์สิทธิ์ ก็ค่อยๆ เปลี่ยนท่าที กลายเป็นหวาดระแวง คอยระวัง พยายามเลี่ยง ตลอดจนจนบางพวกไม่ยอมใช้เลย กลัวปัญหาทั้งต่อชีวิต ในเรื่องสุขภาพ และปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม

เมื่อแรงศรัทธาต่อวิทยาศาสตร์อ่อนลง และอำนาจุมใจ กำกับปัญญาของวิทยาศาสตร์นั้นถอยกำลัง เรื่องลึกลับจำพวกไสยศาสตร์ ผีศาจ โหราศาสตร์ (รวมอยู่ในเรื่องที่ได้ย่นนี้มีคำเรียกขึ้นมาใหม่ว่า “จิตวิญญาณ” คือพวก the spiritual นั้นเอง) ซึ่งถูกหัวเราะเยาะ คนที่เชื่อถือเหนียมอาย ทำอย่างแอบๆ ซ่อนๆ มานานตลอดยุคแห่งความคลั่งไคล้วิทยาศาสตร์ (scientism) ตอนนี้ก็กลับเฟื่องขึ้นมาใหม่ ปราบกฏตัวแสดงตนอย่างมีเกียรติ หรือโก้ทีเดียว

เป็นปรากฏการณ์ที่น่าหวังใยว่า มนุษย์ที่ว่าเจริญก็ไม่ไปไหนได้แค่แกว่งจากสุดโต่งข้างหนึ่ง กลับไปหาสุดโต่งอีกข้างหนึ่งเท่านั้น

เมื่อวัตถุนิยมเชิงปัญญาเสื่อมลง (ความนิยมวัตถุในเชิงตัณหาไม่เสื่อมลง แต่ดูเหมือนยิ่งแรงขึ้น) เรื่องทางด้านจิตใจก็ได้รับความสนใจมีคุณค่าสูงขึ้นมา

คำว่า สมภาติ วิปัสสนา สมณะ กรรมฐาน ซึ่งเมื่อ ๕๐ ปีก่อน เลื่อนรางวัลไป กลายเป็นคำครี ที่คนสมัยใหม่มองเหยียดๆ ฟังแล้ว จะยี้มหัว มาถึงยุคนี้ กลับเป็นคำสำคัญ มีความหมาย คนพูดถึง ด้วยท่าที่มองสูง

ทั้งที่เนื้อแท้ของวิทยาศาสตร์ก็คือการศึกษาให้รู้ความจริงของ ธรรมชาติ สารก็คือความรู้เข้าใจธรรมชาติ แต่ด้วยเหตุที่วิทยาศาสตร์แบบที่เราู้จักกันนี้ นอกจากมองเพียงความจริงด้านวัตถุ แล้ว ก็ปรากฏตัวออกมาทางวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ทางเทคโนโลยี และอุตสาหกรรม (บนฐานความคิดที่จะพิชิตธรรมชาติ)

ไปๆ มาๆ กลายเป็นว่า ในความเข้าใจของคนทั่วไป วิทยาศาสตร์ นอกจากเป็นเรื่องทางวัตถุแล้ว ก็เป็นเรื่องตรงข้ามกับธรรมชาติ ไม่ เป็นธรรมชาติ ไม่เอาธรรมชาติ อย่างน้อยก็ห่างเหินจากธรรมชาติ

พอวิทยาศาสตร์เสื่อมภูมิฐานลงไป แนวคิดแบ่งซอยแยกส่วน ถูกตำหนิ ตอนนี้ ระบบปฏิบัติต่างๆ ที่ค้ำนึ่งถึงจิตใจ และใกล้ชิดถึง กันกับธรรมชาติ มองเป็นองค์รวม จัดการทั่วทั้งระบบ ก็ได้รับการ ฟื้นฟูหรือได้รับความเอาใจใส่ เรื่องเก่าๆ คืบขึ้น อย่างหมอนวด ไทย สมุนไพร

เกิดมีคำศัพท์ใหม่ๆ ที่ไม่เคยได้ยินมาก่อน ดังเช่น ภูมิปัญญา ไทย ภูมิปัญญาชาวบ้าน การแพทย์แผนไทย (แต่กว่าจะหวนกลับมาสนใจกันนี้ ไม่ทราบว่ภูมิปัญญาโบราณที่ถูกกละเลยทอดทิ้งมา แสนนาน ได้สูญหายหมดไปแล้วเท่าใด)

ตลอดจนภูมิปัญญาโบราณของอารยธรรมแห่งบูรพทิศอย่าง
จีนและอินเดีย ก็เด่นขึ้นมา ในคำว่า การแพทย์องค์รวม การแพทย์
ทางเลือก ก็โยงไปถึงการแพทย์แผนจีน โยคะ อายุรเวท เป็นต้น

การศึกษา แค่อตามสนอง หรือต้องนำหน้า

เรื่องทีกล่าวนำทั้งหมดนี้ อยู่ในขอบเขตแห่งภารกิจของการ
ศึกษาทั้งสิ้น เพราะการศึกษาเป็นการพัฒนาชีวิต ทำให้บุคคล
พร้อมและใฝ่ที่จะร่วมช่วยสร้างสรรค์ความดีงามอกเงยและ
ประโยชน์สุขแก่สังคม แก้ไขปัญหาและนำอารยธรรมไปในทิศทางสู่
จุดหมายที่ถูกต้อง

การศึกษาไม่ใช่เพียงเสมือนคอยตามผลิตคนมาสนองความ
ต้องการของสังคม เฉพาะอย่างยิ่ง มิใช่มีความหมายเพียงเป็นการ
ฝึกสอนวิชาหาเลี้ยงชีพ เหมือนว่าเขาแค่ให้คนหากินได้เก่งเท่านั้น
แต่จะต้องทำหน้าที่แต่งสรรขับเคลื่อนชีวิตและสังคมไปในทิศทางที่
ถูกต้องดีงามยั่งยืน

ถ้าชีวิตและสังคม ตลอดจนอารยธรรมเดินผิดทาง การศึกษา
ก็จะต้องนำในการแก้ไข และพาหันก้าวไปในทางที่ถูกต้อง คือ
พัฒนาคนให้สามารถ มิใช่เพียงที่จะรับใช้สังคม หรือคอยตามสนอง
กระแสสังคม แต่ให้สามารถนำสังคม อย่างน้อยร่วมสร้างสรรค์
สังคมอย่างมีจุดหมายระยะยาวของความเป็นมนุษย์ มิใช่เพียงจุด

หมายแค่การมีกินมีเสพให้เป็นอยู่ได้

อย่างไรก็ตาม การศึกษาแบบสมัยใหม่ ที่ดำเนินตามแนวทางอย่างตะวันตกนี้ แม้ว่านักปราชญ์ตะวันตกเองหลายคนจะให้ความคิดทางการศึกษาในเชิงสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม แต่ในทางปฏิบัติ พอดำเนินการจริง ก็เน้นกันที่จะผลิตทรัพยากรคนด้านต่างๆ มาสนองความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นสำคัญ

บางทีในประเทศตะวันตกเอง เมื่อสังเกตดู จะเห็นการศึกษาที่สนองจุดหมายสองชั้น ทั้งสนองสังคมที่เป็นอยู่ และให้มีคนอย่างเลิศที่สามารถสร้างสรรค์ปรับแก้ นำสังคมต่อไปได้ แต่ประเทศที่นำระบบของเขามาใช้ อาจจะทำได้เพียงชั้นเดียว

แม้กระนั้นก็ตาม ในอารยธรรมสมัยใหม่แบบตะวันตกนี้ ถึงจะพัฒนาคนที่จะสามารถสร้างสรรค์สังคม แต่เมื่อมีฐานความรู้แนวความคิดอย่างที่ว่ามา ทั้งแยกตัวเป็นปฏิบัติ จะเอาดีด้วยการพิชิตธรรมชาติ ทั้งมองความจริงเน้นแต่ด้านวัตถุ ทั้งมองความสุขมุ่งไปที่มิติของการหาวัตถุมาบำเรอผัสสะ จึงนำอารยธรรมเอียงข้าง ตะแคงและสุดโต่งจนจวนเจียนจะนำมนุษยชาติให้ก้าวบนทางแห่งหายนะ ไปสู่ความพินาศ

เวลานี้ ก็เห็นชัดแล้วว่า ตะวันตก หรืออารยธรรมปัจจุบันนั้น ตระหนักในความผิดพลาด และหวนใจต่อความวิบัติของมนุษยชาติ ต้องการหาทางออก แต่ยังหาเห็นทางนั้นไม่

ข้อที่น่าหวั่นเกรงอยู่ที่ว่า มนุษย์ โดยเฉพาะชาวตะวันตกนั้น

มักจะแล่นไปสู่ความสุดโต่ง ดังที่เขาได้แสดงออกให้เห็นแล้ว เช่น ในยุควัฒนธรรมสวนกระแส (counterculture) พอรู้ตัวว่าห่างเหิน จากธรรมชาติ เห็นธรรมชาติเป็นดั่งศัตรู ก็เปลี่ยนไปเป็นอยู่อย่าง ปล่อยตัวตามธรรมชาติ (บางทีคิดเอาเองด้วยว่าอย่างนั้นคือวิถีแบบ พุทธศาสนา แต่ที่แท้เป็นแค่สุดโต่ง) พอเห็นว่าระบบสังคมของตัวที่ แข่งขันแย้งชิงกันนั้นไม่ดี ก็ละทิ้งสังคมไป ไม่เอาระเบียบแบบแผน กติกาของสังคม (บางทีคิดเอาเองด้วยว่าอย่างนั้นคือวิถีแบบพุทธ ศาสนา แต่ที่จริงเป็นเพียงปฏิกิริยา) ดังนี้ เป็นต้น

ขณะที่อารยธรรมมีฐานความคิดเอียงตะแคงแหงนโหวงอยู่เช่นนั้น การศึกษา ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรม และควรจะเป็นส่วน สำคัญที่นำทางและปรับแก้อารยธรรม แต่การศึกษาก็ไม่มีกำลังที่ จะหยั่งลงไปจัดการให้ถึงฐานความรู้และแนวคิดของอารยธรรม

ดังนั้น การศึกษาแทนที่จะนำทางอารยธรรม บางทีเมื่อขัดกับ ฐานความคิดของอารยธรรม การศึกษาก็ต้องแวงไปเพราะแรง กระทบจากฐานความคิดของอารยธรรมนั้น ในที่สุดก็เลยมวนอยู่ กับการสนองกระแสสังคม

Child-Centered Ed. พองแล้วยุบ ยุบแล้วพอง

จะเห็นได้ดังการศึกษาอย่างที่เรียกว่า “มีเด็กเป็นศูนย์กลาง” (child-centered education) ซึ่งเติบโตมากับแนวคิดการศึกษา

แบบก้าวหน้า (บางที่เรียกรวมกันว่า child-centered progressive education) แม้จะมีต้นคิดในยุโรปตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 แต่มาจัดและพัฒนาเด่นขึ้นในอเมริกาเมื่อจะอย่างขึ้น ค.ศ.ที่ 20 โดยมีบุคคลสำคัญที่เป็นผู้นำความคิดและเป็นแกนในการสืบสานคือ John Dewey

การศึกษาแบบก้าวหน้าที่ถือเด็กเป็นศูนย์กลางนี้ ให้คิดที่ดีและความคิดใหม่ๆ ที่สมชื่อว่าก้าวหน้า แก่การพัฒนาการศึกษาเป็นอันมาก แต่ก็ถูกวิจารณ์และคัดค้านอย่างแรงด้วย

ที่จริง การศึกษาที่ถือเด็กเป็นศูนย์กลางนี้ มีสาระสำคัญที่ขัดกับพื้นฐานของสังคมอเมริกัน ง่ายๆ อเมริกาเป็นสังคมที่เชิดชูการแข่งขัน ถือการแข่งขันเป็นหัวใจของการสร้างความเจริญก้าวหน้ามุ่งให้คนมีความเข้มแข็งแกร่งกล้าสามารถในการแข่งขัน

แนวคิดนี้มีฐานในพื้นที่ภูมิหลังของอเมริกันที่สอดคล้องและหนุนกันทุกชั้น ตั้งแต่ต้นที่สุด คือลัทธิปัจเจกนิยมทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งอเมริกันเคยไปไกลถึงขนาดเอาไปประสานกับลัทธิดาร์วินเชิงสังคม ให้มีการแข่งขันกันเต็มที่อย่างไม่มียั้งไว้ข้อจำกัด (unrestricted competition) ใครดีใครอยู่ ใครอ่อนแอ ใครแย่ ก็อย่าช่วย ต้องปล่อยให้ล้มละลายตายไป แล้วสังคมก็จะได้คนและองค์กรที่เก่งกาจยอดเยี่ยม

ลึกลงไป ได้แก่คติบุกอบายขยายพรมแดน (“frontier” หรือเรียกเต็มว่า “frontier expansion”) ที่คนอเมริกันสร้างชาติสร้างประเทศของตน นับแต่หนีภัยจากยุโรปมาขึ้นฝั่งอเมริกาด้านมหาสมุทรแอต

แลนติกเมื่อ ๔๐๐ ปีก่อน แล้วมุ่งไปเอาไซโคลนข้างหน้า ด้วยการผจญภัยบุกฝ่าหาที่อยู่ที่ยืนขยายดินแดนมาใช้เวลา ๓๐๐ ปี เฉลี่ยปีละ ๑๐ ไมล์ จึงได้ดินแดนทั้งหมดจดฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกตลอดระยะทาง ๓,๐๐๐ ไมล์ (เทียบตรงข้ามกับคติไทยที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” เหมือนพูดว่า อยู่นี้สบายดีแล้ว อย่าไปไหนเลย)

แล้วลี้กลงไปอีก ก็คือแนวคิดพิชิตธรรมชาติ ที่ว่าข้างต้น ซึ่งสอนให้คนสร้างความสำเร็จและความมั่งคั่งพร้อมด้วยการคิดค้นหาความรู้ แล้วพัฒนาวิธีการและเครื่องมือที่จะมาจัดการกับธรรมชาติให้สนองความต้องการของตน

ฐานความคิดและเจตจำนงทุกระดับที่ว่ามานั้น ปลูกปั้นคนอเมริกันให้เข้มแข็งแกร่งกล้าในการบุกฝ่าและแข่งขัน ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าดังที่ว่ามานั้น

แต่การศึกษาที่ถือเด็กเป็นศูนย์กลาง ของพวกสายก้าวหน้า (progressive) นี้ เน้นการร่วมมือกัน (cooperation) กับทั้งคำนึงถึงตัวเด็กเป็นสำคัญ

พวกฝ่ายตรงข้าม คือพวกสืบสายประเพณี (traditional) หรือฝ่ายอนุรักษ์ (conservative) ซึ่งเน้นการแข่งขัน (competition) และยึดเกณฑ์กำหนดทั้งทางวิชาการ ทางระเบียบวินัยความประพฤติ และคุณสมบัติทั้งหลาย ที่ตั้งไว้เป็นสำคัญ ถือว่าเด็กจะต้องทำให้ได้ตามกำหนดให้ถึงเกณฑ์นั้น ก็มองการศึกษาแบบก้าวหน้าถือเด็กเป็นศูนย์กลางนี้ ว่าจะทำให้เด็กอ่อนแอ ทั้งอ่อนวิชาความรู้ อ่อนหย่อนวินัย และอ่อนแอในบุคลิกภาพ ส่ำรวย หยิบโย่ง

พร้อมกันนั้นก็มึนนักการศึกษาอีกไม่น้อย ที่มองว่า สองพวกนี้ ทั้งสายก้าวหน้า และสายสืบประเพณี หรือพวกอนุรักษณ์นั้น เป็นพวก สุดโต่ง อะไรดี ไม่ว่าจะของฝ่ายไหน ก็ควรจะรู้จักเลือกใช้

ถ้าการศึกษาแบบถือเด็กเป็นศูนย์กลางนี้ ทำให้เด็กอ่อนแอ จริง ก็มีแต่ให้มองได้สำหรับสังคมอเมริกัน คือ ในเชิงการศึกษานี้ แหละ เมื่อมองกว้างออกไป ปัจจัยในพื้นฐานและภูมิหลังของสังคม ยังมีกำลังในการหล่อหลอมเด็กมากกว่าการศึกษาในระบบ

ถ้ามองในแง่นี้ ในเมื่อพื้นฐานของสังคมอเมริกันนั้น มีปัจจัย ฝ่ายที่จะสร้างเด็กให้เข้มแข็งเต็มพริ้งพร้อมอยู่แล้ว จนจะทำให้แข็ง กระด้างเกินไป สำหรับสังคมอเมริกัน ที่เป็นสังคมแข็ง มีแรงกดดัน บีบกันหนักหนาอยู่แล้ว การศึกษาแบบก้าวหน้าที่ถือเด็กเป็นศูนย์กลางนี้ ก็มาเป็นปัจจัยที่ช่วยผ่อนให้คนอเมริกันโล่งเบาและอ่อนโยนลงได้บ้าง เป็นส่วนช่วยทะล่อมสู่สมดุล

อย่างไรก็ตาม การศึกษาแบบก้าวหน้าที่ถือเด็กเป็นศูนย์กลาง นี้ ก็ได้เจริญโดดเด่นเป็นที่นิยมอยู่ในอเมริกานานถึงครึ่งศตวรรษ เศษ แต่แล้วกระแสความนิยมก็พลิกกลับตกต่ำลงแทบจะทันที

ทั้งนี้ เพราะว่า ในปลายปี 1957 (พ.ศ.๒๕๐๐) สหภาพโซเวียต ประสบความสำเร็จในการปล่อยดาวเทียมลูกแรกชื่อ Sputnik I เป็นผู้นำเบิกยูกอวกาศ ทำให้อเมริกาทั้งเสียหน้าและรู้สึกด้อย

คราวนั้น ชาวอเมริกัน ซึ่งต่างก็รู้สึกผิดหวัง เกิดความหดหู่ท้อแท้ พากันหันมาตีเตียนระบบการศึกษาของชาติตนว่า เพราะ child-centered education นี้แหละ จึงทำให้คนอเมริกันอ่อนวิชา

ความรู้ อ่อนแอในการทำงาน ทำให้เทคโนโลยีล้ำหลัง ไม่ทันสมัยเวียดนาม
จะต้องแก้ไขปรับเปลี่ยนจัดการศึกษากันใหม่

จากนั้น ชาวอเมริกันก็แนะนำแนวทางที่การศึกษาแบบ
ก้าวหน้าที่ถือเด็กเป็นศูนย์กลาง หันไปหาการศึกษาแบบถือครูและ
เนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง (teacher- and subject-centered
education) อันเป็นแบบสายประเพณี ที่จะเร่งรัดทางวิชาการและ
ระเบียบวินัย เพื่อแข่งขันชิงกับโซเวียตในความเป็นผู้นำโลก

เวลาผ่านไป ๒๐ กว่าปี ในช่วงทศวรรษ 1980s ชาวอเมริกัน
รู้สึกอีกว่า การศึกษาแบบถือครูและเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลางนี้ ทำ
ให้เด็กเครียดกันนัก จิตใจไม่สบาย เกิดความรู้สึกแปลกแยก ก็ผล
จากการศึกษาแบบถือครูและเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลางนั้น ไปๆ มาๆ
อเมริกันก็หันมาสนใจ child-centered education ใหม่อีก

ทั้งนี้ สมดังที่นักวิชาการอเมริกันเองกล่าวไว้ว่า แนวคิด ๒
สายนี้มีโชคชะตาที่พุ่งยุบ-ยุบพุ่ง ไปตามกาลเวลา^๑

การศึกษาสากล ที่จะกู้อารยธรรมให้อำไพ

อย่างที่กล่าวแล้วว่า เราย่อมอารยธรรมเป็นผลรวมแห่งความ
เจริญของมนุษย์ แต่ผลรวมนี้มีใช่เป็นเพียงการเก็บเอาของใหญ่

^๑ “Such conservative and progressive ideas ... The fortunes of the two perspectives tend to wax and wane in accordance with the times.”
[“teacher education,” *Encyclopædia Britannica* 2009]

น้อยต่าง^{ขึ้น}มากมายมาห่อรวมเข้าด้วยกัน แต่มันเป็นระบบแห่งองค์ภาพพที่หน่วยทั้งหลายเป็นส่วนประกอบซึ่งสัมพันธ์เป็นปัจจัยแก่กัน โดยมีความเข้าใจใฝ่ปรารถนาบางอย่างเป็นฐาน และมีแนวคิดความมุ่งหมายหรือเจตจำนงที่สนองความเข้าใจใฝ่ปรารถนานั้น เป็นแรงขับกำกับทิศทางให้เคลื่อนสู่จุดหมาย

ความเข้าใจใฝ่ปรารถนา และแนวคิดความมุ่งหมายหรือเจตจำนงนั้น อยู่ในตัวมนุษย์ ซึ่งเขาถ่ายทอดสืบต่อกันมา และอารยธรรมนั้น เราก็เรียกว่าอารยธรรมมนุษย์

การศึกษาเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของอารยธรรม เป็นหน่วยย่อยอันหนึ่งแห่งองค์ภาพพของอารยธรรม แต่เป็นองค์ประกอบสำคัญในระบบความสัมพันธ์ โดยเป็นปัจจัยที่พัฒนา^{ขึ้น}มนุษย์ในด้านต่างๆ รวมทั้งสามารถแต่งสรรค์ความเข้าใจใฝ่ปรารถนาและแนวคิดความมุ่งหมายหรือเจตจำนงในตัวของเขา

ในอารยธรรมสมัยใหม่ที่เป็นใหญ่ครอบงำโลกอยู่ในบัดนี้ เท่าที่เป็นมา จะเห็นได้ว่า การศึกษาทำงานพัฒนาคนเพียงแค่บนฐานความเข้าใจใฝ่ปรารถนาอย่างเก่าๆ และสนองแนวคิดความมุ่งหมายหรือเจตจำนงที่สืบมาอย่างเดิม (เช่น แนวคิดพิชิตธรรมชาติ)

คนที่ผ่านกระบวนการศึกษาสำเร็จไปนั้น เข้ามาโดยมีฐานความเข้าใจและแนวคิดอย่างไร ก็ออกไปอย่างนั้น หรือเสริมย้ำให้แน่นขึ้นอีก

แนวคิดทางการศึกษาอันหลากหลายนั้น ที่ดี ก็มีมาก ที่ดี
 มากๆ ก็มีไม่น้อย แต่เมื่อมองในภาพรวมของอารยธรรม แนวคิด
 ทางการศึกษาเหล่านั้น ก็เป็นเพียงส่วนประกอบย่อยๆ ที่เลือนไหล
 รวมไปด้วยในกระแส โดยเป็นแรงที่สนองทิศทางทำให้กระแสนี้
 กำลังมากขึ้น

เมื่ออารยธรรมตั้งอยู่บนฐานความเข้าใจที่เอียงตะแคงและมี
 แนวคิดผิดเพี้ยน ถ้าแนวคิดและระบบการศึกษานั้นผลิตคนได้ดีมี
 คุณภาพ คนที่เก่งออกมา ก็ยิ่งช่วยเร่งหรือเสริมความเสียหายให้รุน
 แรงมากขึ้น

การศึกษาที่เท่านั้น มิใช่มีหน้าที่เพียงแค่สนอง ไม่ต้องพูดถึง
 ว่าจะสนองกระแสสังคม แต่ไม่สนองแม้แต่กระแสอารยธรรม

การศึกษานั้น มีปัญญาเป็นแกนนำ จะต้องรู้เท่าทันหยั่งลงไป
 ถึงฐานความเข้าใจและแนวคิดใหญ่ของอารยธรรม และพัฒนาคน
 ให้มีฐานความเข้าใจและแนวคิดอย่างถูกต้อง ที่จะนำอารยธรรมไป
 สู่ความเกษมศานต์อันยั่งยืน

เวลานี้ก็ชัดเจนเต็มที่แล้วว่า คนสมัยใหม่ โดยเฉพาะชาว
 ตะวันตก พวกกันตื่นตระหนกต่อภยันตรายอันอุกฤษฏ์ที่เป็นผลสืบ
 เนื่องจากระแสอารยธรรมของตน มีปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นต้น
 และพวกคนที่เป็นผู้นำทางปัญญาของอารยธรรมสมัยใหม่นั้น ก็
 ประกาศกันไปทั่วว่า สาเหตุแห่งปัญหาเหล่านั้นก็คือ ฐานความเข้าใจ

และแนวคิดที่ผิดพลาดในอารยธรรมของเขา ซึ่งจับได้ที่ละเรื่อง ทีละอย่าง แยกส่วนออกไปเป็นเสี้ยวๆ

หันไปทางโน้น ดูที่ธรรมชาติ คนก็มองตัวแยกต่างหากจากธรรมชาติ มองธรรมชาติเป็นปฏิบัติกร มีแนวคิดพิชิตธรรมชาติ

ดูที่สังคมมนุษย์ คนก็เร่งรัดวิ่งชิงชอกแซกหาทางแซงหน้า กดบีบเบียดเบียน เอาเปรียบกัน วุ่นกับการแข่งขันย่อยแย่งผลประโยชน์

ดูที่การมองความหมายของชีวิต คนก็พากันหวังความสุขสูงสุด จากการเสพบริโภคบำรุงบำเรอให้มากที่สุด

ดูเข้าไปข้างในใจ คนก็ทุกข์เหงาเศร้าว่าเหว่ มีความเครียดกันมาก ฯลฯ

เขาตระหนักปัญหา พอเข้าใจสาเหตุ แต่ยังไม่เห็นทางออก เขารู้ว่าแนวคิดความเข้าใจที่มีมานั้นผิด แต่ยังไม่ได้ว่าที่ถูกเป็นอย่างไร

ด้วยเหตุนี้ โลกจึงต้องการฐานความเข้าใจและแนวคิด ที่เป็นหลักสากลของการศึกษา คือเป็นความจริงของธรรมชาติตามธรรมดา ที่มวลมนุษย์สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาและสร้างสรรค์ความดีงามอย่างได้ผลจริงเสมอเหมือนกันหมดทั้งสิ้น ซึ่งพระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ เพื่อให้ได้พินิจพิจารณากัน

เมื่อชัดเจนว่าตรงจุดของปัญหา และมองเห็นสว่างว่าจะแก้ปัญหาก็จริง ก็จะได้นำไปปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผล บรรลุจุดหมายที่

หวังดังประสงค์

นี่ก็คือ การแก้ปัญหาและการสร้างสรรค์ ให้ตรงเหตุปัจจุบัน ในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่โยงถึงกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว ซึ่งสามารถจะก่ออารยธรรมมนุษย์ที่กำลังก่อรูปโทรมด้วยสารพันปัญหา ให้กลับฟื้นคืนขึ้นมาสู่ความมีคุณค่าที่รุ่งเรืองอำไพ

การศึกษาวิถีพุทธ คือความหวังที่แน่ชัดของมนุษยชาติ

มนุษย์ยุคปัจจุบัน ได้เจริญมาถึงขั้นตอนหนึ่ง ที่ถือได้ว่าเป็นจุดสูงสุดแห่งอารยธรรม และ ณ จุดนี้ อารยธรรมก็ได้นำปัญหาที่เป็นความทุกข์ครบทุกด้านมามอบให้แก่มนุษย์ กล่าวคือ ปัญหาชีวิต ปัญหาสังคม ที่บรรจบถึงความครบถ้วนด้วยปัญหาสิ่งแวดล้อม

พร้อมนั้นก็ชัดเจนว่า อารยธรรมที่เจริญมาสูงสุดอย่างนี้ สามารถมอบปัญหาที่เป็นความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้อย่างครบถ้วน แต่ไม่สามารถนำมนุษย์ให้หลุดพ้นจากทุกข์แห่งปัญหาเหล่านั้นได้

ปัญหาแห่งความทุกข์ทั้งหมด ของมวลมนุษย์ ที่ครบเต็มทีในบัดนี้ อาจแสดงให้เห็นเป็นวงกลมซ้อน ๓ ชั้น

วงในที่สุด คือปัญหาชีวิต และปัญหาชีวิตที่ลึกซึ้งที่สุดคือ ปัญหาความทุกข์ในจิตใจของมนุษย์ แม้เพียงอย่างหยาบที่สุด คือ ความเครียด ก็เป็นปัญหาหนักยิ่งของมนุษย์ยุคปัจจุบัน

จากตัวเองออกมาข้างนอก ในวงกว้างออกไป คือ ปัญหาสังคม อันเป็นความทุกข์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ที่ผิด ซึ่งกลายเป็นความรุนแรงเบียดเบียนกันระหว่างมนุษย์

วงนอกสุด ที่ล้อมรอบตัวมนุษย์และสังคม ก็คือประดาสีงแวดล้อม โดยเฉพาะระบบนิเวศ ซึ่งเวลานี้ได้เกิดปัญหาร้ายแรงที่สุดซึ่งคุกคามต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมนี้ เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า เกิดจากแนวคิดผิดพลาด ที่เป็นฐานของอารยธรรมปัจจุบัน คือ ความคิดความเชื่อที่มองเห็นมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ แล้วให้มนุษย์มีทัศนคติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อธรรมชาติ มุ่งจะเอาชนะและมีอำนาจที่จะจัดการกับธรรมชาติ เพื่อสนองความต้องการผลประโยชน์ของมนุษย์

การที่จะแก้ปัญหานี้ได้ มนุษย์ต้องการฐานความเข้าใจและแนวคิดใหม่ ให้แก่อารยธรรมของมนุษย์

นี่ก็คือหลักการและทางปฏิบัติสายกลาง บนฐานแห่งความรู้เข้าใจตามเป็นจริงว่า ธรรมชาติเป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งปวง รวมทั้งมนุษย์ด้วย ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่อิงอาศัยเป็นเหตุปัจจัยแก่กัน

มนุษย์เป็นองค์ประกอบพิเศษในระบบความสัมพันธ์นั้น โดยเป็นส่วนที่เรียนรู้ฝึกหัดพัฒนาได้

เมื่อมนุษย์นั้นได้พัฒนาตนให้มีคุณสมบัติดีงาม ทั้งในด้าน

พฤติกรรม ที่จะเป็นไปในทางเกื้อกูลกัน ในด้านจิตใจ ให้มีเจตจำนง ในทางสร้างสรรค์ และในด้านปัญญา ให้เข้าใจถูกต้องถึงระบบ ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยกันว่าจะต้องให้ระบบสัมพันธ์นั้นดำเนินไป ด้วยดีได้อย่างไร

เมื่อมนุษย์พัฒนาดีมีคุณภาพมากขึ้น ก็ยิ่งรู้จักดำเนินชีวิต และจัดดำเนินการทั้งหลาย ที่จะเกื้อหนุนให้ระบบความสัมพันธ์แห่ง ธรรมชาติทั้งปวง อันรวมทั้งตัวมนุษย์เองด้วยนั้น เป็นไปในทางที่ สมานเกื้อกูลกันมากขึ้น โดยที่ว่า ทั้งในตัวมนุษย์เองก็มีความ สามารถที่จะเป็นสุขได้ง่ายอย่างเป็นอิสระมากขึ้น พร้อมทั้งจะเกื้อกูล ผู้อื่นและมีความสุขด้วยกันได้มากขึ้น และสามารถพัฒนาความ สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในแนวทางที่เอื้อต่อความอยู่ดีของกันและกัน ยิ่งขึ้น สู่จุดหมายที่จะให้มนุษย์เข้าถึงโลกที่เป็นสุขไร้การเบียดเบียน

นี่ก็คือ การพัฒนาคนให้เจริญงอกงามขึ้น เป็นมนุษยชน เป็น กัลยาณชนหรือธรรมิกชน จนกระทั่งเป็นอริยชน

แท้จริงนั้น ความเจริญก้าวหน้าของคนจะเป็นอารยธรรมได้ ก็ ต่อเมื่อมีการศึกษาที่พัฒนาคนให้เป็นอริยชน อย่างน้อยก็ให้มีคน จำนวนมากที่เป็นกัลยาณชนหรือธรรมิกชน

หากมนุษย์ยังก้าวไปในวิถีแห่งการสร้างความสำเร็จตามแนว คิดที่จะพิชิตธรรมชาติอย่างที่เป็นมานี้ คำว่า “อารยธรรม” ก็จะเป็น สักว่าชื่อเรียกที่ไร้ความหมาย เพราะทั้งแนวคิดนั้นและปัญหาใน ปัจจุบันบอกอยู่ชัดๆ ว่า มันเป็นความสำเร็จที่ทำลายธรรมชาติ เป็น

อารยธรรมที่แปลกแยกจากธรรมชาติ ซึ่งก็คือเป็นอารยธรรมที่เป็น
ปฏิบัติต่อโลกนั่นเอง จึงเป็นอารยธรรมตรงตามชื่อที่แท้จริงไม่ได้

สรุปอีกชั้นหนึ่งว่า พระพุทธศาสนามอบให้ฐานความรู้เข้าใจ
และแนวคิดอย่างใหม่ ที่เปลี่ยนวิถีทางการพัฒนามนุษย์ จากการ
เป็นคู่แข่งที่จะชิงชัยกับธรรมชาติ มาสู่ความเป็นองค์ประกอบที่
เกื้อกูลต่อระบบแห่งการอยู่ร่วมกันของธรรมชาตินั้น โดยที่ตัวมนุษย์
เองก็อยู่ดีมีสุข และอยู่ร่วมสังคมที่มีความสุขอย่างสมาน

พูดสั้นๆ ว่า จะเกิดมีอารยธรรมที่แท้จริง สัมฤทธิ์จุดหมายแห่ง
การมี ชีวิตที่สุขเกษมดีงาม ธรรมชาติที่รื่นรมย์ สังคมที่สันติสุข

การศึกษาที่พัฒนามนุษย์ บนฐานความรู้เข้าใจและแนวคิด ที่
ยังเห็นมนุษย์ร่วมอยู่ในระบบความสัมพันธ์ของธรรมชาติที่โยงถึง
กันเป็นอันเดียว ให้มนุษย์เจริญก้าวไปในความดีงามความสามารถ
และความเป็นอิสระ โดยอยู่ดีมีสุขด้วยกันอย่างเกื้อกูลกับเพื่อน
มนุษย์และธรรมชาติแวดล้อม อย่างนี้แหละคือ การศึกษาวิถีพุทธ ที่
บูรณาการไตรสิกขา ให้เกิดการพัฒนา (ภาวนา) ครบทั้ง ๔ ประการ

การศึกษาที่เป็นระบบแห่งบูรณาการอย่างนี้ จึงจะเป็นการแก้
ปัญหาที่ถูกต้อง ซึ่งทำให้ความทุกข์ของมนุษย์ในวงกลมทั้ง ๓ ชั้น
สงบระงับสิ้นไปในเวลาเดียวพร้อมด้วยกัน

ในการศึกษาแนวนี้ ที่ถึงคนถึงธรรม หรือประสานไปด้วยกัน
ทั้งกับสังคมและกับธรรมชาตินี้ ข้อสำคัญที่ไม่พึงมองข้ามไป ก็คือ
จะต้องคำนึงอยู่เสมอถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทุกด้าน ทั้งด้าน

ชีวิต ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม และการที่จะให้การพัฒนา ดำเนินไปอย่างเกื้อกูลกลมกลืนกัน กับทั้งสามารถจัดการความขัดแย้งแตกต่างให้เกิดผลในทางที่พึงามองออกเลย

การศึกษาอย่างนี้ จะเรียกว่า พอดี เป็นสายกลาง (ไม่สุดโต่ง) ตรงตามและสอดคล้องกับธรรมชาติ (แต่ไม่ใช่ปล่อยตามธรรมชาติ) เป็นระบบ ครอบคลุม (ไม่ยึดติดเพียงบางแง่บางด้าน) ก้าวหน้า (ไม่หยุดหรือนิ่งเฉย ไม่ละเลยประมาทในการพัฒนา) ก็ได้ทั้งนั้น

อีกอย่างหนึ่งซึ่งสำคัญไม่น้อย ก็คือ เมื่อระบบและกระบวนการ การศึกษาตั้งอยู่บนฐานความรู้เข้าใจและดำเนินไปด้วยแนวคิดที่ถูกต้องแล้ว ก็จะมีพบว่า ข้อคิด คติ วิธีการทางการศึกษาใดๆ ของใคร ที่ไหนก็ตาม ที่ดีงาม เป็นประโยชน์ ได้ผล ก็สามารถนำมาใช้ได้ทั้งสิ้น

ทั้งนี้ เป็นไปตามหลักการที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า แบบแผนวิธีการทางการศึกษาใดผลิตคนได้ดีมีคุณภาพ ถ้าคนมีคุณภาพนั้นไปสนองแนวคิดที่ผิด ก็ยังทำให้เกิดผลเสียหายมากมายและรุนแรงมากขึ้น แต่ในกรณีนี้ กลายเป็นว่า เมื่อนำวิธีการนั้นแหละมาใช้ ก็ได้คนมีคุณภาพ ที่จะมาสนองแนวคิดที่ถูกต้อง ให้เกิดผลดีมากยิ่งขึ้น

เพียงแต่จะต้องทำด้วยความรู้เท่าทัน และมีความชัดเจนว่า จะนำแบบแผนวิธีการนั้นมาใช้ในส่วนตัว ด้วยเหตุผลและเพื่อความมุ่งหมายในขอบเขตใดและอย่างไร แต่พูดง่ายๆ ว่า เป็นการศึกษาที่ชัดเจนในหลักการ ซึ่งมีความสว่างที่ทำให้เปิดโล่งเห็นกว้างตลอดทั่ว

ให้โลกมันใจ สู้สันติสุขได้ ด้วยการศึกษไทยวิถีพุทธ

ได้พูดมาแล้ว ก็ขอย้ำอีกทีว่า เวลานี้ โลกเป็นปัญหากันถ้วนหน้า หนักนักในทุกด้าน ทั้งปัญหาชีวิตจิตใจ ปัญหาสังคม และปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่ร้ายก็คือ ปัญหาเหล่านั้นล้วนสะสมมานานจนหนักหน่วงและทวีความรุนแรงขึ้นจนถึงขั้นที่คุกคามต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ และถึงจุดที่หวังว่าจะทำโลกให้ถึงความพินาศบสิ้น

ปัญหาเหล่านี้ที่แรงร้ายจนน่าหวาดหวั่นถึงอย่างนั้น เป็นที่รู้กันชัดเจนแล้วว่าเพราะเป็นปัญหาที่เกิดจากมนุษย์เป็นตัวการก่อให้เกิดขึ้น เหตุปัจจัยในตัวมนุษย์นั้นมีมากมาย แต่ที่ยืนพื้นเป็นปมหลักอันควรถือเป็นจุดเน้นที่การศึกษาจะสะสาง คือเรื่องความสุข

คนไม่มีความสุขหรือขาดแคลนความสุข พวกกันเที่ยววิ่งไล่ไขว่คว้าหาความสุข และการหาความสุขนั้น ก็เป็นการหาแบบที่ต้องเที่ยวล่าแย่งชิงเบียดเบียนกัน พอตัวเองได้ความสุข คนอื่นก็อดความสุข ฉันได้-เธออด เธอได้-ฉันอด ถ้าแรงขึ้นไปก็ถึงขั้นที่ว่าฉันจะสุข-เธอต้องทุกข์ เธอจะสุข-ฉันต้องทุกข์

ความสุขแบบที่ต้องหา ก็ต้องวุ่นวายกับการแย่งชิงกันอย่างนี้ เรื่องจึงขัดอยู่แล้วว่าจะไม่มีทางพ้นจากการเบียดเบียนกัน แล้วปัญหาจะจบสิ้นไปได้อย่างไร

ที่นี่ ถ้ามนุษยพัฒนาดี มีการศึกษาที่ถูกต้อง ความสุขของเขา ก็จะพัฒนาขึ้นด้วย อย่างน้อยก็พัฒนาพ้นจากความสุขแบบ

แย่งชิงเบียดเบียนกัน ขึ้นมาเป็นความสุขแบบประสานที่คนมีความสุขได้ด้วยกัน เราสุข เขาก็สุขด้วย เหมือนอย่างพ่อแม่จะสุขต่อเมื่อลูกเป็นสุข ถ้าลูกไม่เป็นสุข พ่อแม่ก็สุขไม่ได้

โลกที่ดี ที่ว่ามีการพัฒนา มีอารยธรรม จะต้องมียุคหนึ่งอย่างที่ว่านี้ คือเป็นโลกที่คนมีความสุขแบบประสาน คนรู้จักสุขด้วยกัน ถึงแม้จะยังอยู่ในขั้นหาความสุข ก็รู้จักหาความสุขแบบที่เป็นการร่วมกันสุข ไม่ใช่ทำได้แค่หาความสุขแบบแย่งกัน

ขณะนี้ สังคมจมอยู่ใต้ปัญหา ไม่ก้าวหน้าในการแก้ไข ก็เพราะหากันแต่ความสุขแบบแย่งกันสุข เมื่อเป็นความสุขแบบแก่งแย่ง ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องเบียดเบียนกัน เหมือนกับทำให้การเบียดเบียนกันกลายเป็นความจำเป็น และการแก้ปัญหาก็คือเป็นสักรว่าการปลดปล่อย

เพราะฉะนั้น เราจึงต้องเข้ามาสู่การศึกษาที่ถูกต้องตามแนววิถีพุทธนี้ ที่ให้ฝึกให้หัดที่จะพัฒนาความสุข ให้รู้จักที่จะมีความสุขแบบประสาน ที่ว่าสุขด้วยกัน หรือร่วมกันสุข เมื่อเราสุข คนอื่นก็สุขด้วย เรายิ่งสุข เขาก็ยิ่งสุข เขายิ่งสุข เราก็ยิ่งสุข ถ้าพัฒนาในแนวทางอย่างนี้ ก็ชัดเจนและแน่นอนว่า สังคมจะต้องดีขึ้น

แต่ถ้าทำไม่ได้ สังคมก็จะมีสภาพที่ตรงข้าม อย่างเป็นและเห็นกันอยู่นี้แหละ เมื่อคนหนึ่งหรือพวกหนึ่งหาความสุข และได้ความสุขมา อีกคนหนึ่งอีกพวกหนึ่งก็อดสุข หรือต้องทุกข์ ก็ต้องเบียดเบียนกัน แล้วอย่างนี้โลกจะเป็นสุขได้อย่างไร

ในเมื่อวิถีของโลกที่เจริญมาจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างนี้ คือมีแต่การแย่งกันหาความสุข แล้วก็เบียดเบียนกัน ก็ไม่ต้องไปทำนายหรือ มั่นชัดเจนตั้งแต่ต้นแล้ว ก็เห็นอยู่ชัดๆแล้วว่า โลกที่เดือดร้อนกันมาแล้ว ก็จะต้องเดือดร้อนต่อไปและเรื่อยไปอย่างแน่นอน

มนุษย์ต่างกลุ่มต่างพวกได้สร้างสิ่งที่เรียกว่าความเจริญขึ้นมา ในนามของอารยธรรม ความเจริญของมนุษย์กลุ่มหนึ่งพวกหนึ่งมักหมายถึงหายนะหรือความพินาศของมนุษย์กลุ่มอื่นพวกอื่น ประวัติศาสตร์แห่งอารยธรรมจึงกลายเป็นประวัติศาสตร์แห่งการแย่งชิงประหัตประหารและการทำลายล้างกันของหมู่มนุษย์ ถ้าไม่เป็นการข่มเหงทำลายแบบปลาใหญ่กินปลาเล็ก ก็เป็นการชนกันของช้างสาร

นอกจากนั้น มนุษย์สร้างความเจริญขึ้นในทีใด ก็หมายถึงการทำลายทรัพยากรและสภาวะแห่งธรรมชาติที่แวดล้อมตัวเขาในที่นั้น แล้วในที่สุด ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติที่แวดล้อมตัวเขา ก็หมายถึงความทุกข์ยากขาดแคลนคงอยู่ไม่ได้ของมนุษย์เหล่านั้น

โดยนัยนี้ อารยธรรมใหญ่ๆทั้งหลาย จึงล่มสลายไปแห่งแล้วแห่งเล่า

จนกระทั่งเมื่อความเจริญเริ่มขยายกว้างไปถึงกัน การขัดแย้งทำลายล้างกันนั้น ก็พัฒนาขึ้นมาเป็นสิ่งที่เรียกว่าสงครามโลก ซึ่งได้เกิดขึ้นถึง ๒ ครั้งแล้ว และพอมองเห็นกันได้ว่า ถ้าสงคราม

ใหญ่อย่างนั้นเกิดขึ้นอีก ทั้งมวลมนุษยาก็จะต้องวอดวาย และโลกที่มนุษยย์อยู่ก็จะพินาศ ไม่อาจเป็นที่อาศัยต่อไปได้อีกด้วย

อารยธรรมมาถึงปัจจุบันในภาวะที่เป็นโลกาภิวัตน์ ไม่เฉพาะความเจริญซึ่งเกิดมีที่หนึ่งจะถึงกันแก่คนทั้งโลก แม้ปัญหาความทุกข์ความเดือดร้อนซึ่งเกิดในที่หนึ่งก็แผ่กระจายอย่างจับพลัดพันไต่ไปทั่วโลก และเมื่ออารยธรรมเจริญมาถึงขั้นนี้ การณ์ก็กลับกลายเป็นว่า โลกาภิวัตน์ที่โดดเด่นคือด้านที่เป็นปัญหาแรงร้ายที่จะทำลายมวลมนุษย

เมื่อแรกนั้น ผู้คนพากันตื่นตื่นว่าได้มาอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ แต่เดี๋ยวนี้ เขาเริ่มตระหนักรู้ว่า สิ่งที่เป็นโลกาภิวัตน์อย่างสำคัญ ก็คือความทุกข์และปัญหา ความสุขของเขามีแค่ได้บันเทิงสนุก มันฉาบฉวยและผ่านเฝิน เหมือนแค่ทาแป้งอยู่ชั่วฉาบหน้า

ที่เป็นอย่างนี้ ก็เพราะมนุษย์มุ่งแต่สร้างความสำเร็จความสุขให้แก่ตนและพวกของตัวเอง เขามองอารยธรรมออกไปข้างนอกเป็นความสำเร็จของตนบนความย่อเย็บเสื่อมสลายของฝ่ายอื่น ไม่ว่าจะป็นมนุษยด้วยกัน หรือธรรมชาติ แต่แกนของอารยธรรม ที่เป็นตัวขับเคลื่อนอยู่ในข้างใน เขาไม่ได้พัฒนา

มนุษย์บอกว่าเขามีอารยธรรม เอาชนะธรรมชาติได้ เจริญรุ่งเรืองมีบ้านเมืองใหญ่โต แต่ตัวมนุษยเองนั้นก็ยังอยู่กับดั่งกฏปาหาได้พัฒนาตัวเองให้มีอารยธรรมไม่ ครั้งเป็นคนป่าคนดอย เคยคิดอยากจะทำอะไร อยากจะได้ จะห้าห้าทำลายกัน เคยคิดอย่างไร

แม้จะเจริญขึ้นมาถึงยุคไอที ส่วนใหญ่ก็ยังมีจิตใจแค่ออย่างนั้น

จนในที่สุด อารยธรรมก็กัดกร่อนทำลายตัวมันเอง หากอารยธรรมเดินหน้าต่อไปในทิศทางเดิมนั้น ก็มองเห็นกันชัดๆ ว่าทั้งมนุษยชาติและทั้งโลก ก็จะต้องพินาศจบสิ้นไปด้วยกัน

เมื่อตระหนักรู้ปัญหาแล้ว ถึงเวลาที่จะต้องหันมากอบกู้อารยธรรม มนุษย์รุ่นต่อไปนี้ จะต้องนำอารยธรรมขึ้นสู่ทิศทางใหม่หมดสมัยสำหรับการศึกษาที่สนองความปรารถนาในการสร้างอารยธรรมแบบเก่า มนุษย์ต้องการการศึกษาที่สร้างมนุษย์ผู้มีปัญญาและพลังความสามารถที่จะหันเหกระแสอารยธรรมได้

ในสภาพโลกาภิวัตน์ที่มนุษย์มีความเชื่อมความเจริญถึงกันนี้ ก็คือเขามีสุขมีทุกข์ร่วมกัน มนุษย์จะต้องเลิกการหาความสุขสร้างความเจริญบนความทุกข์ความพินาศของคนอื่นฝ่ายอื่นและของธรรมชาติ แต่จะต้องพัฒนาความสามารถที่จะสร้างสรรค์ความเจริญและความสุขอย่าง que ทุกคนทุกฝ่ายจะได้ประสปร่วมกัน นั่นก็คือศักยภาพของระบบการศึกษาที่ครบกระบวนการเป็นไตรสิกขา

มนุษย์พูดกันมานานนักถึงการที่จะให้มีประชาธิปไตยเป็นความจริงขึ้นมา เราบอกกันถึงขั้นที่ว่าประชาธิปไตยนั้นไม่ใช่แค่เป็นระบอบการปกครอง แต่มันเป็นวิถีชีวิตเลยทีเดียว

เขาพูดกันถึงการพัฒนาประชาธิปไตย พูดกันนักหนาถึงการให้ทุกคนมีส่วนร่วม ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ท่านหนึ่ง เขียนไปในสาส์นถึงรัฐสภาว่า “การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการของการปกครอง เป็นแก่นแท้ของประชาธิปไตย” (Lyndon B. Johnson,

May 25, 1967: “Public participation in the process of government is the essence of democracy.”) และในเมืองไทย ระยะใกล้ๆ นี้ ก็ได้ยืนยันว่าย៉ากันนักถึงหลักการมีส่วนร่วมนี้

แต่บ่อยครั้ง ทั้งที่บอกว่าประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครอง แต่ส่วนร่วมนั้นก็แค่เล่ห์กลหรือเป็นของหลอกๆ ซึ่งเข้าไม่ถึงตัวประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมด้วยพฤติกรรม บางทีก็ได้แค่รูปแบบ ไม่เป็นหลักประกันว่าจะมีประชาธิปไตยจริง

ทางฝ่ายพวก “ประชาธิปไตยของประชาชน” (คอมมิวนิสต์) ก็บอกว่า ต้องมีส่วนร่วมในการครองโภคทรัพย์ (share of wealth)

ที่จริง การมีส่วนร่วมอย่างที่ว่านั้น ไม่ว่าจะมีส่วนร่วมออกเสียงร่วมเลือกตั้ง ร่วมมี ร่วมกิน ร่วมได้ ร่วมใช้ ร่วมบริโภค ก็ควรให้มีทั้งนั้น แต่ปัญหาอยู่ที่ว่า นอกจากบ่อยครั้งมีส่วนร่วมไม่ใช่ของจริงแล้ว ผู้ที่ถือหลักการมีส่วนร่วมนั้น พอจับการมีส่วนร่วมแ่งไหนขึ้นมาถือ ก็เอียงดิ่งโด่งสุดโด่งไปแ่งเดียว จนไม่รู้ตัวว่าได้เอาการมีส่วนร่วมแ่งนั้นเป็นจุดหมายไปเสีย ก็เลยไปไม่ถึงจุดหมายที่แท้จริง ในที่สุดผลออกมา กลายเป็นว่า สังคมยังมีการเบียดเบียนกันมาก หรือไม่ก็อยู่ใต้การบีบคั้น คนไม่มีความสุข

ที่ถุกนั้น ว่าอย่างรวบรัด ก็เอาการมีส่วนร่วมในการปกครองนั้นแหละ โยงไปประสานกับการมีส่วนร่วมด้านอื่นๆ แต่ทั้งหมดนั้นจะต้องไม่ให้ขาดพลาดจุดหมายแท้ ที่จะให้เอื้อต่อการพัฒนาตัวของแต่ละคน และการที่เขาจะมีความสุขตามที่เหมาะกับภาวะแห่งการพัฒนาตัวของเขา

รวมแล้วก็คือ ให้คนมีส่วนร่วมในการปกครอง ร่วมเป็นเจ้าของ ร่วมมี ร่วมกิน ร่วมได้ ร่วมใช้ ร่วมบริโภค ร่วมรู้เข้าใจ ร่วมจิตร่วมใจ และในที่สุดขาดไม่ได้ ก็มีมีส่วนร่วมในความสุข คือร่วมสุขด้วย

ต่อเมื่อใดมีส่วนร่วมพร้อม ทั้งทางพฤติกรรม ทางปัญญา และทางจิตใจ จนถึงสุขทุกข์เสมอกันได้ นั่นจึงจะเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้

เมื่อมนุษย์เจริญมาจนถึงขั้นเป็นสังคมยุคไอทีขนาดนี้แล้ว ถ้าไอทีนั้นรับใช้การศึกษาที่ครบเป็นไตรสิกขา ประชาธิปไตยก็จะบรรลุจุดหมาย ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระบอบการปกครองและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนั้นได้อย่างแท้จริง

นี่ก็เหมือนกับว่า เรามาถึงขั้นที่ต้องสร้างมนุษย์พันธุ์ใหม่ แต่คงมิใช่เป็นการสร้างด้วยการตัดแต่งยีนตามวิธีทางพันธุวิศวกรรม ให้ได้มนุษย์ที่มาสสนองรับใช้แนวคิดของอารยธรรมที่ผิด อย่างมีประสิทธิภาพได้ผลแรงร้ายหนักขึ้น แต่เป็นการสร้างด้วยวิธีพัฒนาคนทั้งตัวของเขาด้วยการศึกษา ให้มีปัญญาซึ่งมาสานแนวคิดอันถูกต้อง ที่จะตั้งเจตจำนง ในการสื่อสารสัมพันธ์และดำเนินพฤติกรรมในทางแห่งการสร้างสรรค์อารยธรรมแบบสมานสุขด้วยดุลยบริโภค ให้เกิดเป็นความจริงขึ้นมา

แม้ว่าอารยธรรมโดยรวมจะออกผลสุดท้ายเป็นการทำลาย แต่อารยธรรมนั้นก้าวมาได้เพราะมีความเพียรในการสร้างสรรค์รวมอยู่ด้วยในกระแสของมัน ดังที่บัดนี้ เรามีสรรพอุปกรณ์เทคโนโลยีที่วิเศษมรรถะในการทำงานและการผลิตของมนุษย์บ้าง ที่ขยายวิสัยแห่งอินทรีย์บ้าง ตลอดจนไอทีที่ทำให้ข้อมูลข่าว

สารเป็นโลกาภิวัตน์ ทันทีและทั่วถึงกัน ช่วยให้มีมนุษย์ทำอะไรๆ ได้สำเร็จตามต้องการ ในขอบเขตและปริมาณ อันเกินจะกล่าว อย่างแทบไม่อาจนึกไปถึงได้

ถ้ามนุษย์กลับตัวกลับใจเสียใหม่ ก็กลายเป็นความประจวบเหมือนได้จังหวะพอดีว่า เขามีความพร้อม โดยการสนับสนุนของสรรพอุปกรณ์นั้น อันจะอำนวยประโยชน์ที่แท้ของความเจริญ ก็คือ การที่มนุษย์พันธุ์ใหม่นี้ พอที่จะทำการอันสนองแนวคิดที่ถูกต้องขึ้นมา ก็สามารถนำอุปกรณ์เหล่านั้นไปใช้ได้โดยพลัน ในการสร้างสรรค์ความเจริญแบบมีส่วนร่วมมีส่วนร่วมใช้ร่วมรู้เข้าใจได้สมานสุขทั่วหน้ากัน

ข้อสำคัญ หัวใจของเรื่องอยู่ที่ต้องมีการศึกษาซึ่งพัฒนามนุษย์ได้ถูกต้อง ให้ได้มนุษย์ที่มีคุณภาพใหม่ และอารยธรรมจะต้องเปลี่ยนไป

แทนที่มนุษย์ผู้มุ่งหน้าไปในการแย่งชิง ซึ่งเก่งในการหาความสุข เราจะมีมนุษย์ที่เก่งในการทำให้คนทั้งหลายเป็นสุข ผู้ที่ใช้และพัฒนาอุปกรณ์เทคโนโลยีในการทำงานและการผลิตเพื่อประโยชน์สุขอันร่วมกัน

โดยเฉพาะในสภาพโลกาภิวัตน์แห่งยุคไอทีนี้ ที่อุดมด้วยทุนทางปัญญา เราจะต้องพัฒนามนุษย์ให้สามารถใช้ทุนไอทีนั้นในการพัฒนาปัญญาให้ได้สมจริง

นั่นก็คือ มนุษย์ผู้ซึ่งจะไม่มัวหลงไหลในการเสพ ที่ถูกมอมเมา ปลุกปั่น ยั่วยุ ให้เป็นเพียงเหยื่อผู้ถูกระงับหรือถูกลากจูงไป

โดยเทคโนโลยี แต่เป็นนิสรชนผู้ที่ตั้งตนเองก็เก่งกาจสามารถใน การที่จะมีความสุข และสามารถใช้อิทธิไให้ประโยชน์ได้สม ความมุ่งหมายของมัน ในการที่จะสร้างสรรค์และแผ่ขยาย ประโยชน์สุขให้เป็นโลกาภิวัตน์อันไพบูรณ์

นี่ก็คือการศึกษาที่เรียกว่าวิถีพุทธตามระบบแห่งไตรสิกขา

เรามาช่วยกันทำให้คนพัฒนาตามหลักไตรสิกขานี้เกิด โลกจะมีสันติสุข โดยที่ทุกอย่างจะประสานกลมกลืนและ เกื้อกูลกันไปหมด

แล้วก็จะเห็นว่า โอ้โฮ! นี่การศึกษา ทำให้มนุษย์ดีงาม สุข สันต์ เก่งกล้า มีความสามารถขึ้นได้อย่างนี้เชี่ยวชาญหรือ นี่เป็นความ สามารถที่ดีแท้ วิเศษจริงๆ เพราะเป็นความสามารถที่เกื้อกูลต่อ สังคม เกื้อกูลต่อชีวิตของตนและผู้อื่นไปด้วยกันทั้งหมด ทุกอย่าง กลมกลืนประสานกันลงตัวจริงๆ

การศึกษานี้จึงสมที่จะเรียกว่าเป็นระบบ จะเรียกว่า เป็นองค์รวม หรือเป็นบูรณาการ หรือจะเรียกว่าอะไรที่ดีๆ ก็ได้ทั้ง ลิ่น แต่เวลานี้ ถ้อยคำเหล่านั้น เขาพูดกันแค่เป็นศัพท์ขลังๆ ไปเท่า นั้นเอง แต่เนื้อตัวมันไม่บูรณาการ มันไม่เป็นองค์รวม มันไม่สมดุล มันไม่สอดคล้อง ไม่สมจริงเลย

เพราะฉะนั้น เราต้องมาช่วยกัน เมื่อมั่นใจในหลักการของ ไตรสิกขา ว่าเป็นการศึกษาที่ถูกต้อง ก็จะมีมั่นใจว่า การศึกษาที่เรียก ว่าเป็นแนวพุทธ เป็นวิถีพุทธนี้ จะทำให้ชีวิต และสังคม รวมตลอด

ทั้งโลกที่รองรับและแวดล้อมรอบตัวนี้ ดั่งงาม รื่นรมย์ น่าชื่นชม
สดใส มีสันติสุขได้อย่างแน่นอน

ขอให้ทุกท่านมีความมั่นใจนี้

ที่จริง ต้องหวังว่าทุกท่านมั่นใจอยู่แล้ว และจงมีความเข้ม
แข็งในการที่จะเดินหน้าก้าวไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งไม่ใช่หมายถึง
เพียงความสำเร็จของตัวเอง อย่างที่ในสังคมเวลานี้มักจะเข้าใจกัน
ที่ว่าพอตัวฉันมีความสำเร็จ คนอื่นก็ด้อยลงหรือเดือดร้อน แต่
หมายถึงความสำเร็จแห่งหลักการนี้ คือหลักการที่จะทำให้เกิด
ความดีงาม ความร่มเย็นเป็นสุขด้วยกันและทั่วกัน ดังที่กล่าวมา

ขออนุโมทนา โรงเรียนอนุบาลหนูน้อย และบ้านพุทธประดม
ที่รวมอยู่ในชื่อบัดนี้ว่า โรงเรียนสยามสามไตร ทั้งโยมผู้บริหาร ครู
อาจารย์ ผู้ปกครองทั้งหลาย ตลอดจนบุคคลที่สำคัญ ซึ่งเป็นเป้า
หมายของเรา คือเด็กนักเรียน ขอให้ทุกท่านเจริญอกงามไพบูลย์
ในธรรม เจริญด้วยประโยชน์ตน และประโยชน์ท่าน ตลอดทั้งพัฒนา
ขึ้นไปในประโยชน์ ทั้งชั้นทิฏฐิธัมม์ และชั้นสัมปราย์ พร้อมทุก
ประการ

ขอให้ทุกท่านมีความร่วมเย็นอกงามในธรรม และช่วยกันนำ
ความร่วมเย็นเป็นสุขนั้น มาให้แก่สังคมและแก่โลกนี้ ให้มีความสุข
ร่วมกันยั่งยืนนานสืบไป